

EESTI KEELE PROBLEEME ÜLIKOOLIDE TRÜKISTES

Ülo Sõstra

Ülevaade

Artiklis vaadeldakse ülikoolide teadlaste ja üliõpilaste eesti-keelsetes ajalehtedes, kogumikes ja ajakirjades avaldatud artiklite keelt, kirjutamise stiili ja tüüpilisi probleeme. Vanemate üliõpilaste kirjatööd ja teadurite artiklid on üle kuhjatud võõrkeelsete terminitega. Tundub, et autorid ei ole eriti tuttavad õigekeelsuse sõnaraamatutega, termineid mõistetakse vales tähenduses. Võõrkeelsete terminite sobimatu kasutamine toob teaduslikkuse asemel lugemist segavad probleemid ja vähendab trükiste loetavust. Üliõpilastele on iseloomulik tudengisläng, mida kasutatakse oma ajalehtedes, kuna see võimaldab oma mõtteid vabamalt väljendada ja pruukida mitmesuguseid kõlavaid väljendeid, et äratada kaastudengite tähelepanu. On selge, et üliõpilaskond on keeleliselt mitmekesine ja kirju, seepärast oleks keeleteadlaste osalemine üliõpilaste kirjakeele parandamisel vajalik. Kindlasti aitaks see kaasa eesti keele edasisele arengule.

Võtmesõnad: teadusartikkel, võõrsõna, termin, tudengisläng, lauseehitus, üliõpilaslehed, teadusajakirjad

Sissejuhatus

Õppejõuna ja üliõpilastööde juhendajana on kasulik aeg-ajalt tutvuda üliõpilaste ja neid õpetavate õppejõudude keelega eestikeelsetes ajakirjades, üliõpilaste toimetatud teadustööde kogumikes ning ajalehtedes. Neis trükistes on toimetajad enamasti säilitanud autorite keele omapära ega ole seda oluliselt muutnud. Praegused magistrirandid ja doktorandid hakkavad juba 10–15 aasta pärast vastutama Eesti Vabariigi majanduse, poliitika ja eesti keele edasise arengu eest. Vanema põlvkonna ülesanne on õpetada neid pruukima oma igapäevases tegevuses meile kõigile armast emakeelt täpselt.

Ülevaade üliõpilaste ja õppejõudude kirjatöodes kasutatud eesti keelest ei ole mõeldud kriitikana, seda võib lugeda oma-moodi soovitusel osutada enam tähelepanu stiili, sõnastuse, lauseehituse ja sõnavara korrastamisele ülikoolide trükistes. Üliõpilaslehtede artiklite autoritele siin ei viidata, sest autoriks võiks samahästi olla mõni kaasüliõpilane, viidatakse vaid vastava ajalehe, ajakirja numbrile või kogumikule. Ajakirjades „Akadeemia” ja „Keskkonnatehnika” ilmunud üliõpilaste ja õppejõudude publikatsioonid on viidatud. Üliõpilaste artiklite arv on olnud viimase kahe-kolme aasta jooksul suhteliselt väike, neist on valitud enam silma hakanud. Ülikoolide õppejõud on kirjutanud raamatuid teadustöö aluste kohta, mis on mõjutanud üliõpilaste kirjatöid. Siin analüüsitakse peamiselt Tallinna Tehnikaülikooli metoodikatöid.

Üliõpilasmeedia keele omapära

TTÜs levitatakse SA Üliõpilasleht ajalehte „Eesti Üliõpilasleht” ja Tallinna Tehnikaülikooli üliõpilasestinduse ajalehte „Studioosus”. Keele seisukohalt pakuvad need kõige enam huvi, sest on kirjutatud üliõpilastele omases vabas stiilis ja sõnastuses. Üliõpilaslehe „Studioosus” artiklid on kirjutatud tõelises tudengislängis elamuslikult ja noorele inimesele iseloomulikult. Arvestades artiklite isikupärasust on toimetamine olnud minimaalne.

Tudengielu mitmekesisust ja seltskondlikkust iseloomustab toimetuse väljasõidu kirjeldus: „Peale pikka planeerimist ning aegade sättimist, leidis toimetus ühise pühapäevase pealelõuna, mil teineteise seltskonda ka väljaspool töist keskkonda mere peal nautida” (Studioosus, oktoober 2009) või nt: „Kõik teadusklubi tegevuses tehtav töö on seotud TTÜ arengukava 2006–2010 alapunktiga 4.3., mille tulemusena saab õppetöö seotud tihedamalt praktikaga ja tudengid on näinud õpitut oma silmadega” (Studioosus, oktoober 2007). Viimasesse lausesse on püütud ühendada kokku kolm erinevat probleemi. Keelendid *kõik teadusklubi tegevuses tehtav töö ja mille tulemusel saab õppetöö seotud tihedamalt praktikaga* ei vasta klassikalistele eesti keele lauseehituse reeglitele (Mihkla jt 1974). Lause saaks kirjutada kirjakeelsemalt: *Kogu teadusklubi tegevus on kooskõlas TTÜ arengukava 2006–2010 alapunktiga 4.3., mille eesmärk on siduda õpingud tihedamalt tegeliku tööga.* Autori südametunnistusele jäägu, kuidas õpitut saab näha oma silmadega.

Õppelaenu võtmist välisülikoolis kirjeldatakse järgmiselt: „Õppimine on ülikoolis kõigile tasuline, seega on väga populaarne võtta õppelaenu. Laen aga tihti ei kata kõiki kulusid, mis tõttu osutub normaalseks fakt, et tudengid käivad veel

õhtuti tööl. Võrreldes töötamise protsenti, saab järeldada, et see ei erinegi väga palju meie tudengite omast“ (Studioosus, oktoober 2010).

Altkaevandatud maa varinguid iseloomustatakse: „Varingud tekivad pika aja jooksul. Peale kaevandamise lõpetamist puittoestik mädaneb ning ei hoiu enam laekivimeid üleval. Käigu lagi hakkab vaikselt varisema kuni on saavutanud piirkoormuse ja vajub sisse“ (Studioosus, oktoober 2010). Sisuliselt tähendab see järgmist: *Pärast kaevanduse sulgemist hakkab puittoestik mädanema ega suuda enam kanda laekivimite raskust. Lagi hakkab (kaevandus)käigu kohal vajuma ja toestiku piirkoormuse ületamisel variseb sisse.*

Sageli on väljendusviisi slängilik: „vabriku püstipaneik“. Artiklite piltlikkust taotledes kasutatakse kõlavaid sõnu, nagu *avalööik* isegi mälumängude ja kevadpidude kohta, mis ei algagi löögiga. Tavaliselt antakse avalööik jalgpallis või mõnes teises löögiga algavas mängus. Teate järgi lehes oleks pidanud piljard panema „vere vemmeldama“, st iha tundma (ÕS 2006: 1045), kuid tekst ise küll selline ei ole: „Võistlused on üles ehitatud kuuele kvalifikatsiooni- ja ühele finaalturniirile. Võistlejad peavad ühes piirkonnas osalema vähemalt neljal etapil, et nad saaksid kandideerida finaalturniirile pääsule.“ Selgusetuks jääb etappide suhe turniiridega. Püütakse selgitada: „Eesti Üliõpilaste Meistrivõistlused piljardis on esimest aastat toimuvad piljardi meistrivõistlused Eesti üliõpilastele“ („Eesti Üliõpilaste meistrivõistlused on poolel maal“, Studioosus, veebruar 2011). Teaduskondade vahelise korvpalliturniiri kohta kirjutatakse: „Võistluse eesmärgiks oli võitja väljaselgitamine 1. märtsiks, siiski pole seda veel tehtud“ ja majandusteaduskonna võistkonna saavutuste kohta lisatakse: „Kohaga final four'is võib rahule jääda, arvestades seda, et vahepeal lisandus paar tagamängijat ja üks keskmängija ning mängujoonisesse

pidi väikesed korrektuurid sisse vedama.” (Studioosus, november 2009) Siin oleks olnud *nelja parema seas* kohasem võõrkeelsest *final four* ist.

Termineid ei kasutata otstarbekalt, nt *parameeter* (kr *metron* – ‘mõõt’) riiete omaduste „korralik, puhas ja kasutuskõlblik” kohta või *kavandamise* e *plaanimise* asemel „planeerimine”. EÕS 1930 annab terminile *planeerima* ainult kaks tähendust: ‘viidas-tama, plaanistama’ ja ‘tasandama (maapinda)’; liitsõnanäiteina *planeerimiskava*; *planeerimismasin*, *planeerimistöö*. Märksõna *plaan* tähendusi selgitavad *plaanikas*; *plaanikindel*; *plaanikindlus*; *plaaniline*; *plaanima*; *plaanipärane*; *plaanistama* (*plaaniks tegema*); *plaanistamine*; *plaanistamislaud* = *plaanistuselaud*; *plaanistik*; *plaanistus*; *plaanistuseleht*; *plaanitegija*; *plaanitsema* = *plaanima*, *kavatsema*; *plaanitsus*; *plaanitu*; *plaanivõistlus*; *plaanilik*; *plaanikaart*; *plaanivanker*. Esimest korda lisatakse sõnale *plaanima* tähendus ‘planeerima’ alles 1976. a (ÕS 1976).

Eesti üliõpilaste üldisemaid probleeme käsitleb „Eesti Üliõpilasleht”. Oluliselt mitmekesisem on lehe temaatika ja keeleliselt on see leht asjalikum, ebatäpsusi esineb vähem kui „Studioosuses”. „Tudengite kogunemine Riigikogu ette oli plaaneeritud [õigem on *plaanitud* või *kavandatud*] kella poole kümneks ..” Ajalehes on käsitletud üliõpilaste õiguste kaitsmist, toetuste saamist, probleeme kohaliku transpordiga, piletihindu jms (Eesti Üliõpilasleht nr 5 (368), 08.02.2011).

Kokkuvõtteks tuleb öelda, et koolidest saadud eesti keele teadmised ei ole küllaldased tulevase inseneri või teadlase jaoks, rohkem tuleks iseseisvalt tunda huvi eesti keele reeglite vastu ja kasutada terminite täpsustamiseks suurepärase sõnaraamatute ÕS 2006, VL 2006, EKSS 2009 ning erialasõnaraamatute abi, ka digitaalsed sõnaraamatud on Internetis kergesti kättesaadavad.

Üliõpilaste endi toimetatud kogumikud

Üliõpilased toimetavad sageli ise õppejõududega ühiseid kogumikke, nt geograafia ja geoloogia sügis- või kevadkoolide jaoks. Sõltuvalt sellest, kuidas juhendav õppejõud on artiklisse suhtunud, on üliõpilaste töödes suuri sõnavara ja stiili erinevusi. Õppejõudude artikleid iseloomustab tavaline asjalik teaduslikele töödele iseloomulik kirjaviis, üliõpilaste sõnavara on vähem läbimõeldud ja oluliselt piiratum. Üks põhjusi on kindlasti nüüdisaegsete eestikeelsete õpikute vähesus, millest tingituna kasutatakse õpetamisel sageli võõrkeelseid õppematerjale ja õpikuid. Teine põhjus on üliõpilaste väiksem kogemus teadusartiklite kirjutamisel ja üldine ebapiisav tähelepanu eestikeelse eriala- ja teaduskeele oskuse arendamisele õppetöös.

Üliõpilaste kirjatöodes alustatakse sageli jutustavaid lauseid sidesõnadega, ebaolulise või keerulise sissejuhatusega: „Kuna..“, „Lihtsustatult võib tõepoolest ..“, „Käesolevas töös mitte kasutamist leidnud hapetest ..“ (Verš jt 2009: 22); „Süsteemaatilisi magnetvälja suuna vaatlusi hakati Londonis läbi viima ..“ (Amon & Verš 2008: 62). Sellega kaasneb sõnade normaalse järjestuse tarbetu muutmine. Neutraalses kontekstis on loogilisem lauset alustada: *Londonis hakati süsteemaatilisi magnetvälja suuna vaatlusi läbi viima*⁴² ..

Aetakse segi sarnaseid erineva tähendusega sõnu või vorme: *kestus* 'vältus' ja *kestous* 'vastupidavus'; *jõeveega* ja *jõevetega* (Niiluse kohta) (Verš jt 2008: 56); *kogu* ja *kõik*; *intrusiivi* e *magmamassiivi* ja *intrusiooni* e *sissetungimist* (Amon & Verš, 2008: 42) jne.

⁴² Loomulikus eesti keeles sobiks veel paremini *Londonis alustati süsteemaatilisi magnetvälja suuna vaatlusi ..* või *Londonis hakati magnetvälja suunda süsteemaatiliselt vaatlema...* Teadustekstides tarvitatakse asjatult sisutühje verbe, nagu *läbi viima*, mis on kantseliidi tunnuseid. – Toim.

Mõnda populaarset sõna, nt *kontekst* ('kaastekst'), kasutatakse otsesest vajadusest sagedamini. Üliõpilaste trükistes korduvad tihti parasiitsõnadena *samas, siiski ka, nii...kui ka, kuna, mõningasel määral, antud, teatud, taaskord* jne, võib näha sõnasust, mis ei sobi rangesse teaduslikku stiili: „tuleb leida moodus, kuidas sellest mööda minna või tagada, et mõõdetavas lahuses oleks olemas kõik algsed elemendid“, „struktuuri tõmmatakse sisse ka mikroelemendid“, „mõõtmine proovis ei ole päevakorral“ (Verš jt 2009: 20-36), „kõigis endast lugupidavates tänapäeva ülikoolides“ (Amon & Verš 2008: 60).

Ainult ainsuses kasutatavaid sõnu, nagu *osa, mille jt*, võidakse kirjutada mitmuses: *osade, millede*. Meedia eeskuju on rahvale normiks, kahjuks ka üliõpilastele.

Enamik üliõpilasi, aga ka õppejõude, ei arvesta tekste kirjutades asjaoluga, et suur osa 1960.-1991. a peamiselt vene-päraselt kirjutatud võõrsõnu on saanud tagasi oma esialgse, 1919.-1945. a kirjutusvormi. Nt *plaanima* (EÕS 1930: 784) tähendab tegevust, mida kavatakse või plaanitakse, aga *planeerimine* tähendab teatud ala plaani koostamist või ala tasandamist mingiks otstarbeks, nt jalgpalliväljakuks; või purilennuki sujuvat lauglemist (ÕS 2006: 686-687). „Tsementerimise“ asemel *tsemenditakse* müüri, „sorteerimise“ asemel *sorditakse* telliseid jne. „Kristalliinse aluskorra“ asemel kasutatakse juba ammu lihtsamat vormi *kristalne* (ÕS 2006: 392) *aluskord* (mis koosneb vanadest moonde- ja magmakivimitest); *hüdrotermilised protsessid* on vahetanud välja varem kasutatud *hüdrotermaalsed*, kuigi sõnaraamatus (VL 2006: 402) on toodud veel vana variant.⁴³ Lühikesed vormid on tagasi antud

⁴³ See näide osutab selgelt, kui ebaotstarbekas on püüda ühe ja sama tüve kahele sarnasele tuletisele anda terminina erisugune mõistesisu. Võõrsõnade leksikon 2000 ja 2006: „**hüdrotermaalne** (...kr *termos* kuum, soe)

terminitele *kliimaline*, *kliimavöönd*, mis olid ainsad vähemalt kuni aastani 1953 (VÕS 1953), kuid hiljem toimus muutus ja 'kliimalise' põhivormiks sai *kliimaatiline*, kuigi seletuses kasutati „kliimaline, kliima-“ (ÕS 1976)⁴⁴. Viimases trükitud suuremahulises sõnaraamatus (EKSS 2009, 2: 327–328) toimus veel üks muutus: *kliima* jagunes kaheks erinevaks terminiks. Esimene neist on nagu kuni 1953. aastani *kliima* 'ilmastu' ja sellest tulenevad *kliimastaadium*, *mere-* jt *kliimad*, *kliimategur*, *kliimatüüp*, *kliimaseade*, *kliimamuutus*. Järgmisel leheküljel antakse seletus terminile *kliimaatiline*: 'kliimaga seostuv, kliima-'. Selline topeltermin on koostajatele jäänud märkamata.⁴⁵ Omal kohal on *klimatoloog*, st *kliimateadlane* (mitte 'klimatoloogia eriteadlane e kliimaõpetuse eriteadlane', nagu sõnaraamatus toodud). *Kliimateadust* võib nimetada võõrsõnaga *klimatoloogiks*, soovitatavalt mitte aga „kliimaõpetuseks“ või „ilmas-tikuõpetuseks“ (VL 2006: 511).

Kokkuvõtteks võib öelda, et isegi kõige uuem seletav sõnaraamat (EKSS 2009) sisaldab ebatäpsusi, mida kõige paremini

protsess, mineraalide teke kõrgetemperatuurilistest *magma*listest vesilahustest ühendite sadestumise teel kivimite lõhedes või õontes“; „**hüdrotermiline**, aurutuskambris toodete tugevuse kasvu kiirendav, kivistav“. Eesti-inglise tehnikasõnaraamat, Euroülikool 2001 (peatoimetaja Rein Kull): „**hüdrotermaalne mäend** hydrothermal“; „**hüdrotermiline töötlemine** puit cooking“. Isegi kui püütakse rakendada üht tuletist ühel erialal (*hüdrotermaalne* mäenduses) ja teist teisel (*hüdrotermiline* puidutööstuses), võib keelekasutajal tekkida segadus ühise, üldkeelse tausta tõttu. – Toim.

⁴⁴ Eraldi märksõnana säilis siiski ka *kliimaline*. Mõlemad märksõnad leiduvad samal moel ka 1960. a ÕSis. ÕSis 1999 ja 2006 on *kliimaatiline* märgitud ebasoovitavaks ja selle asemel soovitatakse kasutada *kliimaline*, *kliima-*. – Toim.

⁴⁵ Pigem seisneb muutus selles, et EKSSis ei leidu enam üldse tuletist *kliimaline*. Meenutatagu EKSSi olemuse määratlust saatesõnas: „Oma tüübilt on sõnaraamat kirjeldav (deskriptiivne), mitte normiv (preskriptiivne).[.] „Eesti keele seletav sõnaraamat“ järgib 1. trüki põhimõtet kajastada eeskätt tänapäeva leksika põhiosa selle eri kasutusvaldkondades, nii ilukirjanduses kui ka tarbetekstides.“ – Toim.

suudavad parandada oma ala spetsialistid. Järjekindlamalt tuleks soovitada eelistatud kirjutusviisi, järgides kõigis keeltes ühtset printsiipi: alati kasutada võimalikult lühikest varianti, sest see hoiab oluliselt kokku aega ja ruumi. Osaliselt täidab seda ülesannet eestikeelse teksti õigekirja ja grammatika automaatkontroll, nt Microsoft Office Word 2003, 2007.

Üliõpilaste teadusliku töö alused

Teadustöö metoodika kohta on kirjutatud palju õppematerjale (Kõverjalg 1993, 1994; Aarma & Kalle 2005; Aarma 2008 jt). Oma olemuselt on need materjalid abiks magistri- ja doktoritöö kirjutajale, kuid pakuvad huvi ka algavale teadlasele. Eriti põhjalikult käsitleb kursuse- ja lõputööde nõudeid, töö teoreetilisi ning metoodilisi aluseid A. Kõverjalg oma töös „Teadustöö metoodika alused“ (1993). Metoodika teises osas (Kõverjalg 1994) antakse ülevaade statistilistest andmetöötluse meetoditest uurimistöös, näitarvude variatsioonidest, uurimistööde täpsusest, statistilisest võrdlemisest, andmete korrelatsioonist ja esitamise viisidest tabelitena või graafikutena.

V. Rajangu „Abiks magistri- ja doktoritöö koostajale“ (1999) on Tallinna Tehnikaülikooli Humanitaarteaduskonna haldusuringute keskuse kinnitatud nõuded vastava astme teadustöö kirjutajale. Küllalt täpselt on ära toodud vormistamise nõuded, soovitusel juhendaja ja retsensentide leidmiseks jne.

Suurema mahuga on A. Aarma ja E. Kalle „Teadustöö alused“ (2005), kus 131 leheküljel antakse ülevaade teaduse olemusest, teadustöö etappidest, tööle esitatavatest sisulistest nõuetest, struktuurist ja vormistusnõuetest, teadustöö stiilist ja keelest, teaduskraadidest, akadeemilistest ja administratiivsetest ameti-

nimetusest, teadlase elukutsest ja eetikast. Töö on üles ehitatud filosoofilis-ajaloolisel taustal, alates teadusliku tunnetuse sihist kuni nähtuse olemuse selgitamiseni ja põhjuslike seoste kindlakstegemiseni. Teaduse peamisteks ülesanneteks loetakse kolme üksteisest väljakasvatavat funktsiooni: kirjeldus, seletus ja ennustus (tekstis antud kui protsess: *kirjeldamine, seletamine ja ennustamine*). Osalt on tekst ebatäpne ja järjekindlusetu:

- (1) „Kirjeldamine seisneb objekti omaduste äratamises ning temast niisuguse pildi loomises, mis võimaldaks seda kõigist teistest nähtustest küllalt eristada.”
- (2) „Kõik teadused on oma arengu algetapil olnud puhtalt kirjeldavad (deskriptiivsed) teadused.” (Aarma & Kalle 2005: 19)

Miks ja kuidas objektist sai nähtus (1)? Väide (2) ei pea vähemalt geoloogia ja mäenduse kohta küll paika. XVIII sajandi alguses ei kirjeldanud Peeter I maagiotsijad Karjalas midagi, vaid otsisid raua- ja vasemaaki. Nad leidsid, sest tulid kohta, kus varem oli maake kaevandatud.

Filosoofilises ajaloolises osas kasutatakse termineid palju vabamalt, kui neid käsitletakse vastavates sõnaraamatutes. Nt *deskriptsioon* on 'kirjeldus; mis tahes kujutamiseobjekti üksikasjalik v oluliste omaduste kirjeldamine sõnaliste vahenditega' (VL 2006: 186), mitte „objekti omaduste äratamine” nagu lauses (1). Ei saa nõustuda, et „mõttetehnoloogia” on kohe „teaduse metodoloogia”, sest *mõte* on 'mõtlemise üksikakt või tulemus' (EKSS 2009, 3: 530) ja *tehnoloogia* on 'tootmismenetlus v nende kogum' (EKSS 2009, 5: 706). On teisigi terminite tõlgendusi, mida ei saa õigeks lugeda, nt „kontseptsioon (tõlgendus)” (Aarma & Kalle 2005: 31), sest tegelikult on *kontseptsioon* 'vaadete süsteem, käsitusviis' (EKSS 2009, 3: 429);

„paradigma (ülesehitus)” (Aarma & Kalle 2005: 32), kuigi on määratletud 'teadusloos: püsiv ja üldtunnustatud mõistete, seaduste ja meetodite süsteem, millel rajaneb uurimine ja õpetamine' (ÕS 2006: 644).

Sama õppevahendi uus trükk ilmus pisut muudetud kujul, autoriks A. Aarma (2008). Kõik eelmises töös olnud ebatäpsused on jäänud töösse sisse, nüüd ei panda neid enam isegi sulgudesse, vaid kirjutatakse julgelt „kirjeldamine ehk describeerimine” (Aarma 2008: 19), „seletamine ehk eksplaneerimine” (Aarma 2008: 21). Selliseid sõnu küll sõnaraamatutes ei ole, kuid on *deskriptiivne* 'kirjeldav' ja *deskriptsioon* 'kirjeldus' (EKSS 2009: 225); *seletamine* on arusaadav, aga „eksplaneerimist” sõnaraamatutest leida ei õnnestunud. Deklareeritakse: „Ühetähenduslikkusele pretendeerivaid sõnu nimetatakse oskussõnadeks ehk terminiteks” (Aarma 2008: 21), tegelikult on *termin* 'erialast mõistet tähistav, täpselt piiritletud tähendusega sõna v sõnaühend, oskussõna' (EKSS 2009, 5: 752). Vaatamata kõigile neile töö lugemist raskendavatele probleemidele on õppevahendi sisu asjalik ja näitab küllalt täpselt ära etapid, kuidas teadustööd tuleb teha ja vormistada. Kui autor oleks järginud enda esitatud nõudeid keele stiilile ja sõnastusele, siis oleks üliõpilastel olnud seda palju kergem kasutada teadustööde vormistamisel. Need üldistatud nõuded on järgmised:

„Töö sõnastus peab olema korrektne ja loogiline. Kasuta täpselt ja selget oskuskeelt, üldtunnustatud ja väljakujunenud terminoloogiat. Väljendused peavad olema loomulikud ja lihtsad. Tuleks vältida võõrsõnadega liialdamist. Hoidu tõlkevääratustest. Väldi paljusõnalisust. Ära eksi keeleteaduse vastu. Väldi sõnakordusi ja kasuta rikkalikumat sõnavara. Kirjuta nii lühidalt kui võimalik ja nii pikalt kui vajalik. Õigem on käsitleda vähem küsimusi, kuid põhjalikult. Väldi slangi, stampkeelendite, ajakirjanduslike, populistlike, käibe- ja poeetiliste

(üliemotsionaalsete) fraaside kasutamist. Hoidu võõrkeelte liigsest mõjust eestikeelsele tekstile" (Aarma 2008: 96).

Ei saa aga nõustuda väitega „juhendaja ei ole üliõpilase töö toimetaja”. Just juhendajal peab olema üliõpilase teadustöö, lõputöö ja kursusetöö toimetaja ülesanne, sest ei ole ühtegi teist spetsialisti, kes temast paremini teab selle töö sisu ja kitsama eriala termineid. On ju üliõpilase kursuse- ja lõputöö tekst üliõpilase ja õppejõu koostöö tulemus, sest muidu oleks tal olnud teine juhendaja. Iga teadusartikli autoril tuleb ikkagi korrektsuse sisse viia vastavalt juhendaja, toimetaja või retsensentide soovitudele, sest see parandab artikli sisutäpsust ja loetavust.

Kokkuvõtteks üliõpilastööde teoreetiliste aluste kohta tuleb nentida, et veel ei ole päris ideaalset näidet. Eestikeelse oskussõnavara kasutuselevõtuks oleks vaja kirjutada selline metoodiline juhend korrektses teaduskeeles, ilma võõrkeelsete liialdusteta.

Doktorantide ja magistrantide publikatsioonid ajakirjades

Küllalt range keelelise kontrolli teevad artiklid läbi ajakirjades „Inseneeria”, „Keskkonnatehnika”, „Ehitaja”, „Akadeemia” jt. Neis on tekst korrastatud ja eesti keel igati korrektne, kuigi lugemist võivad häirida ülipikad liitsõnad, nagu *hajahaljastuspiirkondades*, *põlevikivielektrijaamade*, *eluasemekogemus*, *elanikkonnaküsitluse*, *info- ja kommunikatsioonitehnoloogia*, *maasoojusepuuraukude*, *keskkonnapsühholoogilised* jt. Teksti lugeda oleks palju lihtsam, kui oleks kirjutatud lahku *hajahaljastuse piirkonnad* või *alad*, *põlevikivil töötavad elektrijaamad*, *elanikkonna*

küsitlus. Sõnad nagu eluasemekogemus ja keskkonnapsühholoogilised nõuaksid aga täpsemat selgitust tekstis, sest sõnaraamatutes neid pole. Üldse võiksid kokku- ja lahkukirjutamise reeglid olla rangemad, nt ühiskonnaliikmetega või rahvatervise-spetsialistide puhul on raske mõista, mida nende sõnadega tahetakse öelda ja miks nad kokku kirjutatakse.

E. Krulli (2009) artikkel on pühendatud probleemile, mida normaalkoolid endast kujutavad, kas anakronismi või õpetajakoolituse tulevikku. Võõrkeelsed terminid on tekstis nii kokku põimitud eestikeelsetega, et on raske aru saada, mida on tahetud öelda: „Kognitiivsed [tunnetuslikud] interaktsioonid [vastastikmõjud?] avalduvad õpetajatöös kiirete otsuste langetamisena õppe- ja kasvatustöö käigus (näiteks tunni andmisel).” (Krull 2009: 530).

Artiklis korduvad terminid *õpetajakoolitus* ja *reflekteerimine* rohkesti. Kui pealkirjas on sõna *õpetajakoolitus*, siis tekstis ei ole vaja seda tihti korrata. Raske on mõista lauset „Nad osutavad, et mappide koostamise eesmärgiks (USAs) on toetada algaja õpetaja reflekteerimist [‘peegeldumist, tagasi heitmist; kajastumist, mõtisklemist, kaalutlemist’ (VL 2006: 904)] oma arengu ja õppimise üle; näidata, et on õpitud ja areng on toimunud; aidata leida tööd pärast lõpetamist mappi kogutud pädevustõendeid esitades” (Krull 2009: 539). Sisuliselt huvitav ja õpetajate koolitajatele kasulik kogemus on raskesti loetav ja arusaadav. Teksti mõistmiseks vajalikud seletavad sõnaraamatud peavad olema kogu aega käeulatuses. Jääbki arusaamatuks, mille poolest „õpetajakoolitus” erineb spetsialisti koolitusest.

Terminid *osis* kasutatakse tavaliselt ‘koostisosa või komponendi’ tähenduses, mida on raske üksteisest lahutada, nagu *mulla mineraalsed ja orgaanilised osised* (EKSS 2009, 3: 845).

„Näiteks näeb TÜ pedagoogilise praktika juhend (TÜ haridusteaduskond 2005) ette, et õpimapina esitatav aruanne peab sisaldama koguni 14 osist ..” (Krull 2009: 539). Mapis või juhendis on tavaliselt osad või eraldi vihikud.

Korrektse eesti keele kasutamise näiteks võib olla samas „Akadeemia” numbris avaldatud Eesti Vabariigi presidendi T. H. Ilvese (2009) loeng, peetud 22.04.2009. a Turu Ülikoolis.

Filosoofilise trükise näidiseks on K. Semmi (2010) artikkel „Miljöe mõistest tänapäeva linnaplaneerimises”. Uue linna planeerimine on suur töö, mis nõuab paljude spetsialistide osalemist, alates geoloogidest, topograafidest ja lõpetades inseneridega, kes projekteerivad ja paigutavad tööstus- ja teenindustevõtted, jäätmete ja reovee töötamise objektid.

Töös on kasutatud nii palju uusi termineid, et raske on mõista, mida autor ühe või teisega tähistab. Nt „inimökoloogia” (Semm 2010: 799) peaks olema ’ökoloogia inimese jaoks’, tegelikult on terminis *ökoloogia* juba olemas tähendus ’inim-populatsioon ohustavate keskkonnategurite ja -protsessidega seotud probleemide ring’ (EKSS 2009: 1163). Mida endast kujutavad „linnaplaneerimise tegevuskavad”? Kas linna või linnaosa planeerimine ja kavandamine pole mitte sama tegevus? On väidetud: „Miljöe tähistab kindlat, valmiskujul loodud keskkonda kui planeerimismeetodit” ja „Eesti linnades on miljööalad kindlate normidega teadlikult kujundatud vaatamängulised piirkonnad” (Semm 2010: 800). *Planeerimine* esineb kõikvõimalikes vormides: „sotsiaalse planeerimise raamistik”, „rohelist kogukondlikku planeerimist”, „tänapäeva planeerimisteesooriad”, „planeeritud taotluslikeks tegevuspaikadeks”, „planeerimiskontekstis on kujutluspildiks muutunud elustiil”, „planeerimisstrateegia”, „planeerimiskriitika” (Semm 2010: 802-804). Autor väljendab oma arvamust Eesti

kohta: „Miljö kirjeldamisel oleks esmalt oluline jätta planeerimiseideoloogiast välja hoonete väärtustamise skaala.”; „Eesti planeerimiskontekstis kuulub miljö mõiste kavandatud ruumi tasandisse ja tähistab kindlate taotluste ning eesmärkide lõpptulemust” (Semm 2010: 807). Vaevalt, et sellisel viisil tekstis väljendatud mõtted jõuavad lugejani.

Ajakiri „Keskonnatehnika” on institute ja organisatsioone „elustanud”, sidudes neid asesõnaga *kes*: „soojustehnika instituut, kes on ..”, „organisatsioon, kes korraldab ..”, „ettevõtte (või ettevõttegrupp), kes on huvitatud biogaasijaama ehitamisest” (Kask & Andrijevskaia 2010: 10). Sõnaraamatud ütlevad *kes* kohta järgmist: „kasutatakse isikute vm elusolendite kohta” (EKSS 2009, 3: 217)⁴⁶, leebelt suhtub sõnasse *kes* ÖS 2006, 322–323: „Isik, kes .., Loomad, kes .., Juhatus, kes .., Ühiskond, kes v mis .., Ettevõtte, kes on sõlminud lepingu. (Vrd Ettevõtte, mis asub Kadaka teel.)” A. Valmise ja L. Valmise „Õigekeelsuse käsiraamat” (2004) lubab samuti: „Asutuse, organisatsiooni või selle osa (juhatuse, nõukogu jne) kohta võib tarvitada emba-kumba (*kes* või *mis*) olenevalt sellest, kas esiplaanil on olendiline või esemeline pale”. Vaevalt, et see on õige. Isegi bioloogilise elu vormide, nt taimede kohta, ei kasutata sidesõnana *kes*, kuigi mõni botaanik arvab, et nii tuleks teha.

Viimasel ajal on aktiveerunud uute terminite moodustamine mitmel erialal, isegi geoloogid on hakanud sellega tegelema. Termin *mergel*, mis on olnud kasutuses savika lubjakivi tähenduses, ei meeldi millegipärast enam Tallinna Tehnika-kõrgkooli professorile R. Einastole. Juba mitmes publikatsioonis püüab ta populariseerida sõna *merkivi*, kasutades nüüd

⁴⁶ See on üks esitatud võimalus (a), ent sealsamas on teisea (b): „kasut. ka organisatsioonide, asutuste kohta, kui need on tegija funktsioonid”. – Toim.

juba sellega moodustatud liitsõnu, nagu „merkivikelmetega“ (Einasto & Justi 2010: 40–41). Ka „Lasnamäe *ehituspaestu*“ on ilmselt esmakordne kasutamine trükis. Selline anarhism terminite moodustamisel on lubamatu. Reeglina peab valdkonna terminikomisjon koostöös Eesti Keele Instituudiga võtma vastu kaalutletud otsuse iga uue termini sobivuse kohta ja kinnitama need komisjoni üldkoosolekul. Muidu võib igauks terminid oma äranägemise järgi ümber nimetada, kuidas meeldib. Keeleteaduses on oma reeglid, et keel oleks jätkusuutlik, tuleb neid rangelt jälgida.

Kokkuvõtteks võib öelda, et uute terminite kasutuselevõtt, eriti teadustöös, peab olema põhjendatud ja see on õigustatud juhul, kui vastav sõna eesti keeles lihtsalt puudub või ei vasta täpselt võõrkeelsele terminile. Juba olemasoleva termini asendamine teise samasugusega on asjatu vaev.

Järeldused

Eesti keel nõuab reeglipärasest kasutamisest. Ei saa ju nõuda üliõpilastelt täpset reeglite järgimist, kui isegi parimates sõnaraamatutes leidub palju ebatäpsusi ja vasturääkivusi eri sõnaraamatute vahel. Terminikorrastusse tuleb kaasata iga eriala parimaid spetsialiste, kes on huvitatud latusast oskusõnavarast ja teaduskeelest. Kõigil keelega seotud spetsialistidel tuleks enam tähelepanu osutada meedias kasutatavale omamoodi, ilma reegliteta eesti keelele.

Peaks olema võimalik igal erialal vähemalt aeg-ajalt lugeda korrektset teaduslikku eestikeelset kirjandust. Kõik Eesti kõrgetasemelised ingliskeelsed teadusajakirjad (*Oil Shale, Estonian Journal of Earth Sciences, Proceedings of the Estonian*

Academy of Sciences, Forestry Studies jt) peaksid paralleelselt andma artiklite eestikeelse tõlke, see võib olla isegi ainult elektrooniline. See aitaks oluliselt kaasa eesti teaduskeele arengule ja võimaldaks Eesti lugejatele juurdepääsu uusimate teaduse saavutustele. Eesti teaduslik kirjandus pakub huvi suurele osale ühiskonnast, kelle hulka kuuluvad õpetajad, keskkonna spetsialistid, üliõpilased, lihtsalt loodushuvilised jt, kuid kes inglise keelt ei oska või ei valda seda vajalikul tasemel. Nende võimalike lugejate arv ületab kitsaste erialade asjatundjaid sadu ja tuhandeid kordi. Eesti emakeelega autoritel ei peaks olema mingeid raskusi artiklite esitamisega paralleelselt kahes keeles.

Eesti raamatukogudes, nt TTÜ raamatukogus on ÕS 2006, VL 2006, EKSS 2009 ja Eesti Entsüklopeedia köited kättesaadavad igale lugejale kõigil korrustel, kuid harva on neid näha tudengite ja õppejõudude käes.

Eesti keele arengule tuleks kasuks, kui teaduskeel oleks üheks kohustuslikuks õppeaineks kõigile magistriastme üliõpilastele. Õppejõududele tuleks samuti enam tutvustada kaasaegse keele arengu tendentse ja eestikeelseid oskussõnu ning võimalusi uute oskussõnadega keelt rikastada. Suurt abi selles töös peaksid keeleteadlastele osutama iga eriala spetsialistid, kes hästi valdavad oma ala terminivara. Meie oma keel on erakordne väärtus, mida on vaja kõigil säilitada ja arendada tulevaste põlvete jaoks.

Kirjandus

- Aarma, August 2008. Teadustöö alused. Tallinn: Tallinna Tehnikaülikooli Kirjastus.
- Aarma, August & Kalle, Eedo 2005 (2003). Teadustöö alused. Tallinn: Tallinna Tehnikaülikooli Kirjastus.
- Amon, Leeli & Verš, Evelin (toim) 2008. Suured teooriad. Schola Geologica IV. Sulemees, Tartu.
- Eesti Üliõpilasleht nr 5 (368), 08.02.2011.
- Einasto, Rein & Justi, Janne-Liis 2011. Pilguheit paesse: hall arssin (kiht 38) Lasnamäe ehituspaestus. Vaadates kivi sisse. – Keskkonnatehnika nr 1, lk 40–41.
- EKSS 2009 = Langemets, Margit & Tiits, Mai & Valdre, Tiia & Veskis, Leidi & Viks, Ülle & Voll, Piret (toim). Eesti keele seletav sõnaraamat. „Eesti kirjakeele seletussõnaraamat“ 2., täiendatud ja parandatud trükk. Eesti Keele Instituut. Tallinn.
- EÕS 1930 = Eesti õigekeelsuse-sõnaraamat. II köide. „Eesti keele õigekirjutuse sõnaraamat“ II täiendatud ja parandatud trükk. II trükk. Tartu: Eesti Kirjanduse Selts.
- Ilves, Toomas Hendrik 2009. Kes me oleme? Kus me oleme? Rahvuslik identiteet ja vaimne geograafia. – Akadeemia 21, 6: 1067–1074.
- Kask, Ülo & Andrijevskaia, Janita 2010. Biojätmed mootorikütuseks. – Keskkonnatehnika nr 4, lk 10.
- Krull, Edgar 2009. Normaalkoolid – kas anakronism või õpetajakoolituse tulevik? – Akadeemia, 21, nr 3, lk 524–547.
- Kõverjalg, Ants 1993. Teadustöö metoodika alused I. Eesti Riigikaitse Akadeemia. Tallinn.
- Kõverjalg, Ants 1994. Teadustöö metoodika alused II. Eesti Riigikaitse Akadeemia. Tallinn.

- Mihkla, Karl & Rannut, Lehte & Riikoja, Elli & Admann, Aino 1974. Eesti keele lauseõpetuse põhijooned I. Lihtlause. Tallinn: Valgus.
- Rajangu, Väino 1999. Abiks magistri- ja doktoritöö koostajale. Tallinna Tehnikaülikool Haridusuuringute keskus. Tallinn.
- Semm, Kadri 2010. Miljöö mõistest tänapäeva linnaplaneerimises. Akadeemia, 22, nr 5, lk 796-813.
- Studioosus. TTÜ tudengileht 2007, oktoober; 2009, oktoober, november; 2010, oktoober; 2011, veebruar.
- TÜ haridusteaduskond 2005. Pedagoogilise praktika korraldus Tartu Ülikoolis. Heaks kiidetud Tartu Ülikooli õpetajakoolituse komisjonis 11.04.2005.a.
- Valmis, Avo & Valmis, Lembetar 2004. Õigekeelsuse käsiraamat. 3., täiend. ja parand. tr. Tallinn: TEA Kirjastus.
- Verš, Evelin & Amon, Leeli & Laumets, Liina (toim) 2009. Piirideta geoloogia. Schola Geologica V. Sulemees, Taru.
- VL 2006 = Vääri, Eduard & Kleis, Richard & Silvet, Johannes (koostajad) 2006. Võõrsõnade leksikon. 7. trükk. Tallinn: Valgus.
- VÕS 1953 = Väike õigekeelsuse sõnaraamat. ENSV TA Keele ja Kirjanduse Instituut. Tallinn: Eesti Riiklik Kirjastus.
- ÕS 1976 = Õigekeelsussõnaraamat. Toimetanud R. Kull ja E. Raiet. Eesti NSV TA Keele ja Kirjanduse Instituut. Tallinn: Valgus.
- ÕS 2006 = Eesti õigekeelsussõnaraamat ÕS 2006. Toimetanud Tiiu Erelt. Eesti Keele Instituut. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.

Estonian Language Problems in Publications of Universities

Ülo Sõstra

Summary

The aim of study was to know, how rich is Estonian vocabulary of our students and what terminology they use in publications.

Newspaper of Tallinn University of Technology students "Studioosus" is free from censor and outside editing. The papers are written in student's slang and without strong rules. The Student's Newspaper of Estonia is better edited and there are discussed problems of student, subsidies for study, transport, defending student rights etc.

The postgraduate students often edit themselves paper's collections to spring- or autumn-school for students on different topics. Usually are involved papers from leading specialists of discussing problem. The specialist papers are written in usual scientific correct language. Students use more free terms and Estonian grammar rules, logical order of words in sentence etc. In texts are used parasitic words.

There are written some methodological books about writing research works (Aarma & Kalle, 2005; Aarma, 2008 etc.). The books contain many important recommendations, but the book of A. Aarma (2008) is too "philosophical" and there are problems with using terms "paradigm", "description", "thinking technology" etc.

The main problem is that universities have not enough textbook in Estonian students must study using books in English or Russian, but must write in Estonian. Students do not have experience in systematic using special lexicons: Estonian Glossary, v. 1-6, 2009; Lexicon of International Words, 2006; Estonian Grammatical Correction Dictionary, 2006. They have habit to use Internet, where the most of papers are full of mistakes.

Keywords: article, international words, term, student's slang, sentence structure, student's newspapers, scientific journals.

Autor

Geoloogia-mineraloogiateaduste doktor **Ülo Sõstra** on Tallinna Tehnikaülikooli Energeetikateaduskonna mäeinstituudi rakendusgeoloogia õppetooli vanemteadur, geoterminite töörühma esimees.

ylo.systra@ttu.ee